

Veronika Uhlířová

Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou

Veronika Uhlířová

Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou

Vydal Velký vůz Sever, Nový Bor 2014
www.velkyvuz-sever.cz | sever@velkyvuz.cz | Tel.: +420 777 594 441 | IČ: 75062020

Jazyková úprava: Hana Borovská
Ilustrace: Simon Child (The Noun Project)

Tisk: Lukáš Hraběta, Velký Šenov
Náklad: 300 ks

Vychází jako upravená a rozšířená verze příručky, která vznikla v roce 2012, ale nebyla oficiálně vydána.

Písemný materiál není možné bez souhlasu organizace Velký vůz Sever šířit, množit, ani využívat k jiným účelům než k přímé práci s klienty.

Příručka je financována z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR. Číslo projektu: CZ.1.04/3.1.03./A7.00035.

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Obsah

Úvod – Koncepce příručky a použité pojmy	4
--	---

TEORETICKÁ ČÁST

1. Biologická rodina dítěte ve vztahu k rodině náhradní	6
2. Role sociálních služeb v kontaktu dítěte v NRP s jeho vlastní rodinou	9
3. Pyramida intenzity kontaktů dítěte s biologickým rodičem	11
4. Podpora dítěte při hledání kořenů	13

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Rozhovor s dítětem o jeho biologické rodině	15
6. Kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou	17
6.1. Forma a intenzita kontaktu	18
6.2. Metodika asistovaného kontaktu	19
6.2.1. Doporučený postup	19
6.2.2. Kdo je kdo	22
6.2.3. Příprava na kontakt	24
6.2.4. „Předsetkání“ pěstouna s biologickým rodičem (bez účasti dítěte)	29
6.2.5. Klíčové setkání – asistovaný kontakt	29
6.2.6. Role facilitátora/moderátora	33
6.3. Mezidobí (po kontaktu)	35
6.3.1. Vyhodnocení po klíčovém setkání	35
7. Ostatní aneb Co se ještě může stát?	39

Použitá literatura	42
--------------------------	----

Autorka	43
---------------	----

Velký vůz Sever	43
-----------------------	----

Úvod – Koncepce příručky a použité pojmy

Příručka, kterou právě čtete, je rozdělena na dvě základní části. V první, teoretické části, jsou vysvětleny vztahy dítěte žijícího v náhradní rodině s jeho rodinou biologickou, přístupy k této problematice a názory, ze kterých vycházejí naše doporučení. Druhá, praktická část, ukazuje, jak lze s dítětem o jeho rodičích mluvit a jak zařídit jeho setkávání s původní rodinou. **Systém služeb, které se zabývají problematikou zpracovanou v této příručce, je velmi složitý.** Na kontaktu s biologickou rodinou dítěte se mohou podílet a klienty podporovat sociální služby, osoby pověřené sociálně-právní ochranou dětí, státní sociální úřady nebo sociální služby s pověřením k SPO. Proto níže uvádíme výčet použitých pojmenování pracovišť, pracovníků a jejich zaměření:

Pracovník/pracoviště SoS – sociální služby, u nichž se předpokládá, že budou pečovat především o biologickou rodinu dítěte.

Pracovník/pracoviště NRP – organizace náhradní rodinné péče, která s pěstouny uzavírá dohody o výkonu pěstounské péče. Předpokládá se, že se bude starat o členy náhradní rodiny (včetně dítěte).

Pracovník/pracoviště OSPOD – státní úřad, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Předpokládá se, že pracuje jak s náhradní rodinou a dítětem, tak s rodinou biologickou.

Jsme si vědomi toho, že některé sociální služby jsou zároveň pracovištěm NRP a zprostředkovávají kontakt dítěte a jeho vlastní rodiny jako komplexní službu se všemi aktéry. Na druhou stranu navazují různá pracoviště spolupráci, pokud v místě není k dispozici komplexní služba. V takovém případě většinou pracovník NRP pečuje o členy náhradní rodiny (včetně dítěte), pracovník SoS doprovází biologického rodiče, do situace vstupuje i pracovník OSPODu a všichni musí jednotně spolupracovat. Je tedy nutné jedním z pracovišť zaštitit koordinaci celé aktivity. Ze zkušenosti víme, že některá pracoviště NRP pečují nejen o náhradní rodiny, ale i bez sociální služby doprovázejí biologického rodiče při kontaktu s jeho dítětem. Někdy také mají některé sociální služby natolik otevřenou klientelu, že i ony mohou pracovat se všemi členy obou rodin. **Vzhledem ke zmíněné komplikovanosti systému sociálních služeb, které se danou problematikou zabývají, a k mnoha možným způsobům, jak mohou různá pracoviště a instituce v praxi spolupracovat, užíváme v této knize jednotné obecné označení „pracovník“ nebo „pracoviště“.** Tam, kde bude nutné jejich role vymezit, použijeme výše zmíněné zkratky (např. pracovník NRP).

Věříme, že si je každý uživatel této příručky vědom, na jaký typ služby je zaměřeno jeho pracoviště a jakou zastává roli v kontaktu s biologickou rodinou dítěte.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Biologická rodina dítěte ve vztahu k rodině náhradní

Vlastní rodina dítěte je citlivé téma pro samotné dítě, pro pěstouny i pracovníky náhradní rodinné péče. Novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí se zvyšuje tlak jak na pečující náhradní rodiče, tak na pracovníky, aby na biologickou rodinu dítěte nezapomínali a umožňovali dítěti udržet původní rodinné pouto, znovu navázat přerušovaný vztah nebo alespoň získat informace o vlastních kořenech a širším příbuzenstvu. Zvyšují se také nároky na schopnosti náhradních rodičů vést s dítětem o jeho vlastní rodině věcný dialog, nebát se tohoto tématu a být dítěti dobrým komunikačním partnerem, důvěrníkem, kterému se dítě může svěřit se svými vzpomínkami, fantaziemi nebo přáními ohledně vlastní mámy, táty či pokrevních sourozenců. Získat tuto schopnost však není jednoduché, pěstouni sami bojují s pojetím vlastního rodičovství. Potřebují tedy podporu pracovníků OSPODu a dalších organizací NRP a sociálních služeb. Protože téma vlastní rodiny dítěte umístěného v náhradní rodině nebylo dlouhá léta řešeno, musí i tito pracovníci ujít kus cesty během vlastního vývoje a získat určitou zralost. Pak budou schopni podpořit náhradní rodiče a děti a citlivě doprovázet rodiče biologické.

1.1. Základní východiska vztahu náhradní rodič – dítě – biologický rodič:

- Náhradního rodiče respektuje biologického rodiče jako dárce života a dárce příležitosti být součástí příběhu přijatého dítěte v roli náhradního rodiče.
- Důvěrný a kvalitní vztah mezi náhradním rodičem a dítětem.
- Dítě je členem obou rodin – rodiny vlastní a rodiny pěstounské.
- S biologickým rodičem se podpůrně pracuje v rámci služeb.
- Původní rodina, kořeny, rodinný příběh, názor samotného dítěte na vlastní minulost a důvody k odebrání jsou součástí jeho identity.
- Dítě má dostatek příležitostí hovořit beze strachu o svých rodičích a sourozencích s pěstouny/osvojiteli v průběhu celé náhradní péče.
- Biologický rodič uznává pěstounství/osvojení jako pomoc jeho dítěti.

1.2. Boj o rodičovství

Děti na své vlastní rodiče často myslí. Myslí na ně, i když si je nepamatují. **Povědomí dí-**

těte, že se narodilo někomu jinému než náhradnímu rodiči, povědomí, že někde jinde žijí lidé, kteří s ním jsou spjati krví, tvoří nedílnou součást jeho identity. Protože v mysli dítěte existuje obraz vlastního rodiče, mívá náhradní rodič někdy tendenci s touto mentální představou rodiče bojovat, zapudit ji, aby jediným rodičem byl on sám. Touto statí se nechceme pěstounů/osvojitelů dotknout. Chápeme, že je emočně velmi náročné být přijatému dítěti naplno rodičem v chování i v citech a zároveň žít s vědomím, že existuje ještě někdo jiný, jiný vlastní rodič.

Děti mívají ke svým biologickým matkám a otcům rozporuplné postoje, některé vyjadřují vztek a odmítnutí, některé po nich touží a omlouvají je. V prvním případě, když dítě k dárci svého života chová negativní postoje, mívá někdy náhradní rodič falešný pocit výhry. V druhém případě, když dítě sní o své původní rodině, může pěstoun/osvojitel žárlit a dožadovat se od dítěte vděku za péči.

Úlohou pracovníků NRP nebo OSPODu je vést s náhradním rodičem o jeho pocitech dialog, pomoci mu citlivě vystoupit z neužitečného postoje boje s vlastním rodičem dítěte a z postoje konkurence.

Úlohou pracovníků je pomoci posílit rodičovskou sebedůvěru pěstouna/osvojitele jinými způsoby než porovnáváním se s biologickým rodičem a doprovodit ho postupně k přijetí faktu, že vlastní rodič je součástí přijatého dítěte.

Cestou k rodičovské sebedůvěře je kvalitní vztah mezi náhradním rodičem a dítětem, vzájemná důvěra, respekt, dodržování hranic a nepodmiňovaná pevnost vztahu.

Konkurenční boj může také svádět biologický rodič. Setkáváme se s tím většinou na začátku pěstounské péče, když je rodič žádán o souhlas či je informován o nové životní příležitosti pro svého potomka. 10letá dívka žijící druhým rokem v dětském domově jednou přinesla k psychologce dopis od své matky s větou: „*Jestli si tě vezmou jiní rodiče, nějací pěstouni, tak se zabiju...*“ Dívka byla značně rozrušená a samozřejmě se začala bránit pěstounské péči, která se pro ni rýsovala. Podobné chování můžeme sledovat v případech, když biologický rodič zůstává s dítětem v kontaktu, vazby nebyly přetřhány a náhradní rodič umožňuje vzájemná setkávání. **Biologický rodič, který nezpracoval vlastní selhání, žárlí na pěstouna jako na toho, komu se výchova daří a koho má jeho dítě rádo.** Takové pocity bolí a z bolesti se mohou zrodit nevhodné zásahy biologických rodičů do výchovy pěstounů, hanění jejich péče, matení mysli dětí a navádění proti pečovatelům. Zde je místo pro působení pracovníků, kteří mají pro biologické rodiče pochopení a mohou jim citlivě vysvětlit, jak může náhradní rodinná péče jejich dítěti prospět, a jak mu naopak ubližuje jeho dosavadní přístup. **Takový pracovník pomáhá vlastnímu rodiči zpracovat jeho příběh ztráty dítěte z modu „já jsem ztratil, vzali mi...“**

na konstruktivní podobu „mé dítě ztratilo a potřebuje...“. Mějte na paměti, že vyvádění náhradního i biologického rodiče z konkurenčního postoje je dlouhodobý proces, který si kromě času žádá i vaši trpělivost.

2. Role sociálních služeb v kontaktu dítěte v NRP s jeho původní rodinou

Setkávání biologického rodiče s jeho vlastním potomkem nemusí být pouze činností pracoviště NRP nebo OSPOD. Stále je v nabídce nedostatek služeb podporujících a doprovázejících biologické rodiče v bezpečných kontaktech s jejich dětmi, ve zpracování rodinného příběhu, nebo dokonce v procesu sjednocení vlastní rodiny a dítěte po jeho úspěšném návratu z náhradní rodiny zpět.

Tento nedostatek v nabídce pomoci mohou naplnit právě sociální služby, které většinou s ohroženými rodinami pracují. Podpora rodinného kontaktu, asistence při něm či jeho příprava, se tak může stát zakázkou sociální služby.

Ze zahraničních výzkumů kontaktů mezi dítětem v NRP a jeho rodinou vyplývá, že v případech, kdy jsou vlastní rodiče profesionálně podporováni v kontaktu se svými potomky žijícími v náhradní rodině nebo ústavu, jsou více motivováni na sobě pracovat a změnit svůj život k lepšímu. Jsou-li rodinné vazby zcela zpřetrhány, rodič se z pudu sebezáchovy uvnitř zablokuje, děti v zařízení nenavštěvuje a ty se úplně ztrácejí z jeho života. Tam, kde rodič dostal hned na počátku pomocnou ruku a naději, že s dítětem může mít stále pouto, došlo k pozitivním změnám v jeho životě. (*Family Reunification, 2011*)

Právě taková podpora biologického rodiče může být poskytována sociální službou – v azylovém domě, rodinné poradně, terénní práci apod.

Nesmíme však zapomínat na to, že ukazatelem vhodnosti kontaktu s biologickým rodičem je vyhodnocení situace samotným dítětem a také to, zda kontakt biologickému rodiči pomáhá k pozitivní změně jeho života.

Z praxe vyplývá, že děti stojí o zájem svého rodiče a chtějí být důvodem jeho obratu k lepšímu, cítí pak svou sebehodnotu. **Pracoviště NRP již kontakty mezi rodinami realizují a často narážejí na chybějící podporu vlastního rodiče.** Pracují s dítětem na knize života, pěstouny učí respektovat kořeny přijatého dítěte a jeho právo na informace či blízkost rodiny vlastní. **Pak se ale setkávají s nepřipraveným rodičem, který příběh separace ještě nezpracoval, je v něm usazen pocit křivdy a to často kontakty negativně ovlivňuje.** Je důležité s biologickými rodiči pracovat, provázet je během kontaktů, připravovat je nebo s nimi konzultovat kontakty s dítětem bez asistence. Biologický rodič často potřebuje důvěrníka, který s ním bude jednat jako se svým klientem, respektovat jeho potřeby, přijímat jeho pocity viny a vzteku na to, co se v minulosti stalo, a hlavně

mu pomůže přijmout pro něj nejtvrděší realitu, že jeho dítě pěstounům říká „mami“ a „tati“ a že je má rádo. Zde je pracovní pole pro sociální služby.

Možnosti spolupráce pracoviště s biologickým rodičem nebo s náhradní rodinou:

- příprava na setkání s dítětem
- terapeutické doprovázení během zpracovávání rodinné tragédie informování o právech rodiče/dítěte/náhradního rodiče
- pomoc v klidném a věcném jednání s úřady ohledně kontaktu s dítětem
- pomoc při sjednávání srozumitelné a vhodné dohody o styku s dítětem
- facilitace/vedení kontaktu mezi dítětem a vlastním rodičem
- vyhodnocování proběhlého kontaktu a motivace k pokračování
- citlivé doprovázení rodiče/dítěte/náhradního rodiče po kontaktu, pomoc se zvládnutím emocí
- Poradenství a doprovázení (nejlépe terénní službou) v situacích, kdy se dítě vrací do vlastní rodiny a rodině je nutné pomoci se znovu sjednotit.
- edukace náhradních rodičů v citlivé komunikaci s dítětem o vlastní rodině a důvodech separace
- terapeutická podpora dítěte/náhradního rodiče v situacích, kdy mu kontakt s rodičem ublížil
- poradenství pro pěstouny v otázce vhodného postoje k biologické rodině dítěte a ve vhodném aranžmá vzájemných setkání

3. Pyramida intenzity kontaktů dítěte s biologickým rodičem

Následující pyramida jednoduše strukturuje intenzitu vztahů dítěte s biologickým rodičem. **Začínáme vždy na základně, pokračujeme středem a končíme vrcholem.** Zachování tohoto směru je podmínkou dobře navázaného vztahu a většího bezpečí pro dítě. Pokud se nebudeme dostatečně věnovat dolním patřům, nepodaří se dobře navázat vztah (vrchol pyramidy). Pyramida dává také návod, jak hluboký kontakt dítěti poskytnout. Ne každé dítě může dojít na vrchol pyramidy.

Pyramida je vodítko, do jaké míry se informacím, hledání rodinných kořenů či kontaktům věnovat. **Klíčem je rozhodnout se, jakého vztahu nebo kontaktu chceme dosáhnout.** Existuje-li možnost, že se dítě do původní rodiny vrátí nebo že pravidelný kontakt s biologickým rodičem bude pro dítě prospěšný (i bez návratu do původní rodiny), snažíme se o postup všemi patry pyramidy zesponu nahoru. Existuje-li nějaká překážka, například biologický rodič nežije, nebo dítě nadále odmítá, dítě v minulosti týral a to je při zmínce o něm stále traumatizované, zůstáváme ve spodních patrech pyramidy. S největší pravděpodobností se do výstupu na vrchol nepustíme. Můžeme však dítěti poskytnout příležitost potkat se s ostatním příbuzenstvem, poznat sourozence, poslechnout si rodinné historky a vše, co mu pomůže pochopit jeho příběh, dotvořit jeho pravou identitu. Mluvíme teď o prostředním patru pyramidy. Sem patří i ojedinělá setkání s vlastním rodičem, kdy nejde o navázání vztahu, ale o získání informací o rodiči. Ani toto prostřední patro pyramidy nemusí být vždy naplněno. Můžeme zůstávat v dolním patře komunikace o rodině, buď z důvodu absence jakýchkoliv identifikačních údajů o biologické rodině (např. anonymní adopce, babybox) nebo kvůli negativnímu postoji dítěte k informacím o rodině vůbec.

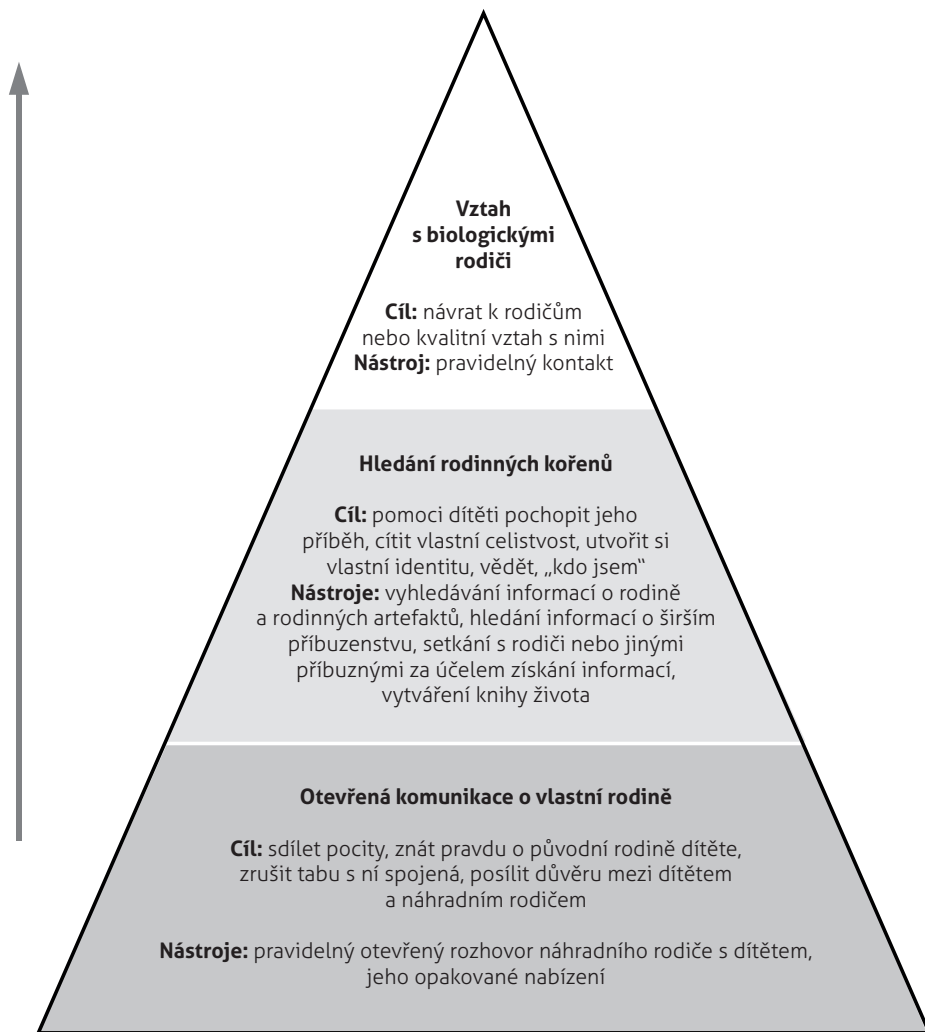
Spodní patro pyramidy je však pro všechny v náhradní rodinné péči povinné.

Do výstupu do dalších pater se nepouštíme ani tehdy, pokud ještě náhradní rodič k tomuto kroku nevyzrál. **Dítě má mít v pěstounovi/osvojiteli oporu, takže zralost postupovat výš by měla být vzájemně sladěna.** Bude-li pracovník nutit náhradní rodinu k pravidelnému kontaktu s biologickým rodičem (kterého dítě například 6 let nevidělo) a pěstoun se ještě nesmířil ani s tím, že by měl s dítětem o jeho vlastní rodině otevřeně, slušně a věcně mluvit, pak se takový kontakt jen stěží podaří udělat bezpečný. **Pozor, pěstounovi by ale jeho nepřipravenost na kontakt neměla sloužit jako alibi!**

Při zvažování kroků ohledně kontaktování biologické rodiny dítěte si nejprve zvolte prozatímní cíl, bezpečný pro dítě, začněte na základně pyramidy. Je-li cíl výše než základna

nebo si dítě samo žádá více než jen komunikaci o vlastních rodičích, přejděte do prostředního patra. Stále sledujte prožívání dítěte, vyhodnocujte jeho reakce na dodané informace o biologické rodině. Ve špičce pyramidy se ocitne menšina dětí v náhradní péči, nejčastěji v případech příbuzenské péče nebo v případech přechodného umístění dětí v náhradní rodině s reálnou vizí návratu.

Pyramida intenzity kontaktů dítěte s biologickým rodičem

4. Podpora dítěte při hledání kořenů

Hledání vlastních kořenů bývá dobrodružná cesta plná překvapení, emocí, dobrých i špatných zpráv, neodhalitelných tajemství. Náhradní rodič a pracovník by měli být dítěti partnery v komunikaci o jeho rodinné historii, důvěrníky pro chvíle citového rozrušení, průvodci jeho vlastním příběhem. Základním prostředkem podpory je otevřený rozhovor.

Nebojte se otázek typu: „Co si myslíš o tom, že nežiješ s vlastními rodiči?“ nebo: „Co všechno si z minulosti pamatuješ?“, „Na co bys nechtěl zapomenout a na co raději ano?“, „Jaké myšlenky se ti honí hlavou, když myslíš na vlastní mámu a na tátu?“ atd. V souvislosti s pyramidou vztahů dítěte k jeho biologické rodině v kapitole 3, se může zdát, že jedinou možnou formou zájmu o vlastní rodinu dítěte je základna (komunikace o vlastní rodině) a střední část pyramidy (hledání rodinných kořenů). Důvodem může být například úmrtí rodiče nebo odmítnutí kontaktu s dítětem ze strany rodiče. Pokud se tedy stane, že nejvyšší část pyramidy (pravidelné setkávání s vlastním rodičem) není realizovatelná nebo pokud není pro dítě bezpečná a vhodná, pořád dítě podporujte v hledání informací o jeho rodině, v utváření postojů k ní a ve formování jeho identity.

Musíme však upozornit na naši zkušenost: **Začne-li dítě hledat informace o svých kořenech, začne-li se zajímat o důvody svého odebrání z vlastní rodiny a otevře-li se téma jeho vlastní identity, počítejte s tím, že přijdou krizové chvíle.** Konfrontace s pravdou či s důležitou informací z minulosti je citlivá záležitost, která může být spojena se silnými emocemi. Nebojte se jich! Je normální, že poté, co jste se s dítětem hodinu věnovali dopisování knihy života, o tom dítě intenzivně přemýšlí a možná si i popláče. Buďte tedy trpěliví, dejte dítěti prostor, aby si mohlo všechny svoje emoce prožít. Když zpozorujete, že je dítě dlouhodobě v hluboké krizi vyvolané některou z technik podpory hledání rodinných kořenů, můžete hledání na čas přerušit. Řiďte se rytmem a požadavky dítěte. Někdy je třeba několikaměsíční nebo i několikaletá pauza.

V praxi se setkáte i s dětmi, které nechtějí o svých vlastních rodičích mluvit, nezajímají se o ně. Za tímto odmítnutím bývá ukryto mnoho emocí. Dejte si pozor, abyste dítě do hledání informací a vlastních kořenů, nebo dokonce do setkávání se s rodiči nenutili proti jeho vůli.

Přijetí vlastního příběhu se vším, co k němu patří, je dlouhá cesta a každé dítě v náhradní rodině se nachází v jiné části této cesty.

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přinesla větší tlak na pracovníky i pěstouny, aby dětem informace o původní rodině dávali a umožňovali jim kontakt s rodiči. To je pozitivní dopad novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Měli bychom si však dát pozor na extrémní pocit vlastní „osvícenosti“, který nás může nutit jednat „v zájmu dítěte“, ve skutečnosti ale právě proti jeho zájmu. Nemusí být vždy pravda, „že dítě se s vlastními rodiči setkávat musí a že je to pro něj to nejlepší“. Taková „osvícenost“ může být kontraproduktivní a dítěti ubližovat. Nemyslete si, že odmítání rodiče dítětem nějak „zlomíte“ a že je takové zlomení pro jeho dobro.

V první řadě **respektujte tempo a potřeby dítěte**. Dítě má právo na vztek, trucování, strach, nenávisť. I takové pocity mají děti vůči vlastní rodině, neprožívají jen stesk a lásku. Pomozte dítěti s takovými emocemi, nabízejte dialog a následujte tempo samotného dítěte. Budování vztahů se nemá uspěchat. Do naší poradny často přicházejí náhradní rodiče celí nejistí, protože se nechovají tak, jak po nich vyžaduje sociální úřad nebo jak byli instruováni na přípravách pěstounů. Rádi by instrukcím vyhověli, ale mají pocit, že by přijatému dítěti spíš ublížili. Příkladem může být tlak pěstouna na dítě, aby si vyplňovalo knihu života. Pěstoun mu nabízí dohledání informací (protože se to tak po pěstounech požaduje), a – dítě zarputile odmítá. Má pro to své důvody (má špatné vzpomínky nebo se ještě nevyrovnalo s odmítnutím vlastním rodičem apod.). Nejčastěji od dítěte slyšíme: „Chci mít na chvíli klid.“, „Nechci na to všechno pořád myslet.“, „Chci žít teď.“, „Chci mít pocit, že mám rodinu teď a nechci se vrtat v minulosti. Bolí to, a já nechci, aby mě každý den něco bolelo.“, „Potřebuju si od toho ulevit a vyhnat to z hlavy.“

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Rozhovor s dítětem o jeho biologické rodině

„Říci, nebo neříci?“

„Říci! Ba ani to dokonce nestačí, takže dále ještě uslyšíme, že nejenom říci, ale spíše říkat a opakovaně se k tomuto tématu vracet...“ (Koluchová, Matějček, 2002, s. 104)

Těmito slovy je uvozena kapitola prof. Z. Matějčka v knize Osvojení a pěstounská péče. Věříme, že od té doby se nutnost sdělovat dítěti pravdu o jeho původu, sdílet s ním jeho vzpomínky, názory a přání ohledně jeho vlastní rodiny stala přirozenou součástí náhradní péče. Z. Matějček také pěstouny a osvojitele nabádá, aby dítěti o jeho původu nejen řekli, ale průběžně s ním o tom mluvili a aby nečekali, až se dítě zeptá, ale udělali první krok sami (tamtéž). Budou-li náhradní rodiče otevření dialogu o biologických rodičích, dostanou příležitost být součástí příběhu dítěte, získají jeho důvěru, budou vědět, na co dítě myslí a co cítí. Téma vlastní rodiny dítěte nebude tabu a přijaté dítě zažije pocit svobody, uvolnění. Nebude muset skrývat své pocity a vztah k vlastním rodičům, nebude se bát svým náhradním rodičům svěřit. Dítě má mnoho otázek, ambivalentních pocitů i názorů a má právo si je za pomoci náhradní rodiny a pracovníků vyjasnit.

5.1. Jak s dítětem mluvit o biologických rodičích

- Ptejte se nejdříve dítěte na jeho názory a vzpomínky. Vycházejte z nich, navazujte na ně.
- Nelžete.
- Informace vybírejte a dávkujte podle věku a stavu dítěte.
- Rodiče nehodnoťte. Pokud vám to činí obtíže, zkuste popisný způsob. Můžete hodnotit činy rodiče, ne však jeho samotného.
- Nahlas pojmenujte pocity dítěte a vlastní pocity. Např.: „Mám obavy, co se ti honí hlavou, když o mámě vůbec nemluvíš.“
- Při nedostatku informací o rodičích zapojte společně s dítětem fantazii. Dětská přání ohledně mámy a táty můžete splnit alespoň v představách. Můžete si s dítětem vymýšlet, co asi jeho rodiče dnes dělají. Nakonec dítěti zopakujte, že vše byly jen představy a že skutečnost opravdu neznáme. Je nutné, aby dítě rozlišovalo skutečnost a sen.

- Neslibujte. Pozor na tvrzení: „Neboj, mamka určitě napíše.“
- Nebojte se říci: „Nevím.“
- Sdílejte s dítětem jeho pocity, vzpomínky, představy, názory. Nekonfrontujte se s nimi, pouze sdílejte.

5.2. Jak sdělovat nepříjemné skutečnosti o rodiči? Technika přeznačkování

Tato technika nabízí jiný pohled na obtížnou situaci. Využívá nového pojmenování, zaměřuje se na zdánlivě skrytá, ale přijatelná vysvětlení, a tím dává příležitost ke změně postoje k situaci. Tuto techniku je vhodné používat, když se nás dítě ptá, proč nežije se svým rodičem, co se tehdy stalo. Očerňování rodiče a sdělování tvrdé reality dítěti nepomůže.

Jak na to?

- Formulujte svoji původní interpretaci chování rodiče v minulosti.
- Najděte alternativní interpretaci a nahlas ji vyslovte za použití pozitivních či přijatelných formulací.
- Hledejte skryté významy vaši původní interpretace, ze kterých vyplývá, že se rodič v některých případech zachoval správně (nebo alespoň přijatelně).

(Vodáčková, 2002)

Příklad:

Původní a jediná informace o biologické rodině a důvodu odebrání dítěte:

Rodiče se v nízkém věku dítěte rozvedli, otec půl roku po rozvodu zemřel. Matka po nějaké době dala dítě do internátní školky, krátce ho tam navštěvovala, ale pak už se nikdy neobjevila a chlapec byl předán do dětského domova.

Alternativní interpretace – přeznačkování:

„Máma byla sama a nedokázala se o tebe postarat, neměla sílu.“

„Možná se trápila tím, že táta zemřel a už se z toho nedostala.“

„Máma se ze začátku snažila a myslela si, že školka pomůže a ona se dá dohromady, bohužel se to nestalo.“

„Myslela si, že tě nechává v dobrých rukou.“

Snažte se, aby vaše přeznačkování bylo důvěryhodné, nezkrslujte a nepopírejte, co se v minulosti v rodině dítěte stalo. Dítě samo se stejně snaží s tvrdou realitou vyrovnat. V období puberty a dospívání s ním o důvodech separace budete moci mluvit otevřeněji. Přeznačkování používejte jen výjimečně.

6. Kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou

Tato kapitola může být inspirací, jak v dané situaci postupovat. Je však nutné vzít v úvahu individuální rozměr každého případu a být kreativní. Ať už se rozhodnete pro jakýkoliv postup, mějte na paměti, že hlavním ukazatelem, zda jednáte vhodně, je samo dítě, jeho názory a pocity.

Kontakt bývá úspěšný pouze v tom případě, že o něj biologický rodič i dítě projeví zájem. O veškerých krocích musíte informovat pracovníka OSPODu! S pracovníkem OSPODu musíte možnost kontaktu konzultovat, zahrnout ho do týmu spolupracovníků (buď jako přímého spolupracovníka, který se na realizaci kontaktu podílí, nebo může spolupracovat nepřímě, když na základě informací o průběhu kontaktu situaci vyhodnotí a podává zpětnou vazbu).

Jakým způsobem je kontakt navázán?

5 možností, se kterými se setkáváme:

1. Biologický rodič se ozve sám (nejčastěji kontaktuje pracovníka OSPODu).
2. Na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem OSPODu a souhlasí se setkáním.
3. Na přání dítěte je biologický rodič kontaktován pracovníkem OSPODu, ale setkat se s dítětem nechce.
4. Biologický rodič dítě navštěvuje již před jeho svěřením do pěstounské péče (např. v dětském domově).
5. Biologický rodič dítě navštěvuje nepravidelně a dítě bývá po setkání silně rozrušené.

(Uhlířová, 2010)

U každého jednotlivého dítěte se nacházíme v různých fázích jeho rodinného příběhu, a proto nelze nikdy zaručit ideální průběh setkání mezi dítětem a jeho vlastním rodičem. Někdy je dítě od původní rodiny odloučeno teprve krátce, v dětském domově nebo v náhradní rodině pobývá krátkou dobu a se svým rodičem mělo dříve intenzivní vztah. Jindy se dítě a rodič neviděli třeba přes 10 let nebo se neviděli nikdy (dítě bylo separováno v nízkém věku). I přes všchnu různorodost možných situací vám nabízíme pár užitečných doporučení, jak vytvořit při setkáních rodičů a dětí co nejbezpečnější atmosféru.

Zajímavá informace: Děti a jejich vlastní rodiče/další příbuzní mohou udržovat kontakt i bez vašeho vědomí, a to nejčastěji prostřednictvím facebooku. Nemáte-li přístup k účtu

dítěte či jeho důvěru, nezjistíte to.

6.1. Forma a intenzita kontaktu

6.1.1. Formy kontaktu

Kontakt přímý

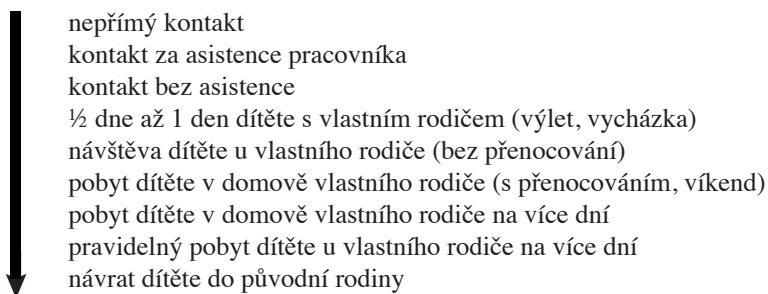
- **setkání dítěte s vlastním rodičem** (návštěva, setkání na neutrální půdě, výlet/procháзка dítěte s rodičem, pobyt dítěte u rodiče)

Kontakt se může odehrávat **za asistence pracovníka**, nebo **bez asistence**. Příručka nabízí inspiraci k asistovanému kontaktu, nicméně pochopením principů „kontaktní za asistence“ lze rodiče (náhradní, biologické) poučit také o zásadách bezpečného setkání v případě, že se rozhodnete zprostředkovat členům obou rodin neasistovaný kontakt.

Kontakt nepřímý

- **psaná forma** (dopisy, e-maily, chat, internetové sociální sítě)
- **mluvená forma** (telefonování, Skype či jiná média)
- **mentální kontakt** (otevřená komunikace náhradního rodiče/pracovníka s dítětem o jeho vlastní rodině, názorech na ni či o vzpomínkách, dále prohlížení fotografií a jiných artefaktů z původní rodiny apod.)

6.1.2. Intenzita kontaktu

6.1.3. Kritéria pro stanovení formy a intenzity kontaktu

- Jaký je účel kontaktu? Je cílem návrat dítěte do původní rodiny, nebo ne?
- Jak silný je vztah mezi dítětem a jeho vlastními rodiči?
- Jaká jsou rizika bezpečnosti kontaktu pro dítě?
- Jaká jsou přání dítěte ohledně kontaktu a jak na možnost kontaktu reaguje?

- V jaké vývojové fázi a psychické kondici se dítě nachází?
- Jakou podporu dostávají pěstouni?
- Jakou podporu dostává vlastní rodič?
- Jakou podporu dostává dítě?
- Jak vlastní rodiče reagují na možnost setkávání s dítětem?
- K jakým změnám vztahu došlo od posledního setkání mezi dítětem a rodičem?
- Narušují návštěvy vlastního rodiče bezpečnou životní rutinu dítěte (například dlouhá cesta na setkání, adaptační fáze připoutání k pěstounům apod.) a do jaké míry?
- Zvažuje se do budoucna kontakt s otcem (nejen s matkou) a širším příbuzenstvem?
- Existuje již „mentální kontakt“ dítěte s vlastní rodinou? Pozn.: Mentálním kontaktem rozumíme důvěrnou a otevřenou komunikaci pěstounů s dítětem o jeho rodičích, rodinném příběhu, důvodech separace.
- Kde se návštěvy uskuteční?

(Taplin, 2013)

6.2. Metodika asistovaného kontaktu

6.2.1. Doporučený postup

KOMUNIKACE:

Otevřená komunikace o vlastní rodině dítěte a důvodech jeho odebrání.
Zajišťuje většinou náhradní rodič za pomoci pracovníka NRP nebo OSPODu.

KOŘENY:

Podpora dítěte v jeho zájmu o hledání vlastních kořenů.
Zajišťuje většinou náhradní rodič za pomoci pracovníka NRP.

HLEDÁNÍ OSOB:

Hledání kontaktních informací o dítěti nebo jeho vlastní rodině.
Zajišťuje většinou pracovník OSPODu. Lze využít i formulář zprostředkování kontaktu spravovaný Ministerstvem vnitra ČR.

INFORMAČNÍ SCHŮZKA:

Oddělená jednání se všemi aktéry o možnosti setkání, zjišťování přání/očekávání/rizik. Zajišťuje pracovník klienta, u biologického rodiče převážně pracovník SoS nebo OSPO-Du, u členů náhradní rodiny převážně pracovník NRP nebo OSPODu.

DOHODA O UŽÍVÁNÍ SLUŽBY „ZPROSTŘEDKOVÁNÍ KONTAKTU“:

Podle charakteru pracoviště (SoS, NRP nebo OSPOD) a jeho vnitřních postupů k uzavírání kontraktů s klienty a podle právních předpisů obsažených v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (máme na mysli zejména předpisy týkající se uzavření smlouvy o poskytování sociální služby a individuálního plánování služby) je nezbytné a užitečné takovou smlouvu uzavřít (o přípravě na kontakt, o asistenci při kontaktu, o terapeutické podpoře v průběhu kontaktu, o koordinaci aktivit aj.). Tento kontrakt se uzavírá mezi konkrétním klientem (náhradní rodičem a dítětem, biologickým rodičem) a poskytujícím pracovištěm. Vlastní rodina dítěte často bydlí v jiném regionu, je tedy možné, aby rodič uzavřel kontrakt s místním pracovištěm a náhradní rodina zase ve svém regionu s pracovištěm NRP, u kterého má sepsanou dohodu o výkonu pěstounské péče. Všechna pracoviště v rámci jedné rodinné kauzy by měla být poučena o jednotném postupu (především v případě, že se jejich metodiky kontaktu s biologickou rodinou liší nebo v jednom z kooperujících pracovišť taková metodika neexistuje), vzájemně se informovat a sladit. Pracoviště se mezi sebou musí dohodnout, kdo a co v celém procesu zaštituje. Z tohoto důvodu je na místě, aby měl proces jednoho koordinátora.

DOHODA O KONTAKTU:

Tvorba písemné dohody mezi vlastním a náhradním rodičem o styku s dítětem – o formě, míře kontaktů, o termínech apod. Podrobnější informace uvádíme v samostatné podkapitole.

Zajišťuje podle domluvy mezi pracovišti OSPOD, NRP nebo SoS.

ROLE PRACOVNÍKŮ:

Ustanovení pracovníků přípravy na kontakt (je-li to nutné, vyplývá-li to z uzavřené dohody), koordinátora a dalších podpůrných osob.

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

PŘÍPRAVA:

Příprava na kontakt.

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

KONTAKT:

Samotný kontakt (asistovaný, nebo bez asistence, tak jak vyplývá z uzavřené dohody).

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

VYHODNOCENÍ:

Vyhodnocení kontaktu s jednotlivými účastníky odděleně (je možná i terapeutická péče) a stanovení dalšího postupu nebo změn.

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

UŽITEČNÉ MEZIDOBÍ:

Práce na tématu vlastní rodiny (podpůrný dialog s pracovníkem, terapie, sžívání se s novými informacemi získanými na setkání – například o dalších sourozencích, o dalším rodiči, dojmy z prohlédnutých fotografií apod).

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

KONTAKT:

Další setkání (bylo-li vyhodnoceno jako prospěšné).

Zajišťují pracoviště SoS, NRP a OSPOD podle vzájemné domluvy.

6.2.1.1. Dohoda o kontaktu

Je-li to možné, snažte se mezi stranami náhradní a vlastní rodiny dítěte sjednat písemnou dohodu dříve, než někdo podá soudní návrh o úpravě styku. Mimosoudní dohoda je pružnější, může lépe reflektovat potřeby zúčastněných a písemně se měnit podle postupných vyhodnocování jednotlivých setkání. Dohoda tlumí emoce, dává pravidla a zároveň dává společnou odpovědnost za sjednané postupy. V dohodě může být stanovena například

nutnost asistence při kontaktu, nebo kontakt bez asistence, předávání dětí, termíny a délka setkání, způsoby jeho vyhodnocování. Součástí dohody může také být povinnost všech zúčastněných na setkání se připravit. K dohodě však nemůžeme nikoho nutit, a ani orgán sociálně-právní ochrany dětí nemá pravomoc takovou dohodu nařídit. Za zmínku stojí ne příliš často užívané rozhodnutí ve správním řízení OSPODu – využití zapsaného mediátora.

Protože je dohoda nevymahatelná, doporučujeme pracovat se všemi stranami tak, aby pochopily, proč je dohoda důležitá, jak dítěti prospěje, a cítily tak potřebu zmíněný dokument sepsat.

V případě, že dohoda neexistuje, jedna (nebo ani jedna) ze stran není ochotna spolupracovat a podá návrh k soudu na úpravu styku s dítětem a soud jí vyhoví, nemůžeme již rozhodnutí soudu měnit či upravovat. Je-li kontakt s vlastním rodičem nevyhovující a dítě zraňuje, můžeme pouze podat návrh na předběžné opatření.

Co může být v dohodě sjednáno:

- koordinace setkávání
- cíl setkávání
- forma kontaktu (délka kontaktu, kontakt s asistencí, či bez ní apod.)
- pravidla kontaktu
- frekvence setkávání
- příprava na setkávání

(Semerádová, 2012)

6.2.2. Kdo je kdo?

Výčet osob, které mohou podpořit všechny zúčastněné klienty během kontaktu (děti, biologické rodiče a náhradní rodiče) či přípravy na něj:

Koordinátor kontaktu dítěte a jeho vlastního rodiče

- pracovník OSPODu nebo
- pracovník NRP (většinou) nebo
- pracovník SoS

Úkolem koordinátora je zařídit, aby všichni byli na setkání připraveni, vytvořit k němu bezpečné prostředí, vyjednávat s odborníky/pracovníky začleněnými do procesu kontaktu, vyhodnocovat přínos a rizika kontaktu s ohledem na stav dítěte, sledovat stav příprav, v ideálním případě být přítomen na setkání, vyhodnocovat, jaký je stav všech osob po setkání a pomáhat stanovovat další kroky.

Pracovník přípravy – pracovník péče po kontaktu

- psycholog/psychoterapeut (nejlepší varianta)
- klientův klíčový pracovník SoS/NRP vyškolený pro kontakt (klíčovým pracovníkem rozumíme výhradně osobu, která je pro klienta nejdůležitější a doprovází jej celým procesem kontaktu)

Tento člen kontaktního týmu má za úkol vytvořit s klientem (dítětem, biologickým rodičem či náhradním rodičem) terapeutický důvěrný vztah. Pomáhá klientovi vyrovnat se ze změnou, projít si mnoha emocemi, které by se jinak mohly vyplavit právě na připravovaném klíčovém setkání s dítětem/rodičem, pracovat s dostupnými informacemi o rodinném příběhu (aby se předešlo nepříjemným překvapením při setkání) apod. Psycholog bývá často příjemcem silně emotivně laděné obhajoby biologického rodiče, stížíností na vnější důvody rozchodu s dítětem, ale také pracuje se silným pocitem viny u rodiče. V rámci přípravy dítěte na kontakt se můžeme setkat hlavně s vyrovnáváním se s faktem, že se rodič setkat chce, tedy s životní změnou. Pracujeme se strachy ze setkání, s nadměrnými očekáváním, protichůdnými pocity atd. Přípravný pracovník má ještě jeden velký úkol – naplánovat s klientem, o čem si budou společně při setkání povídat, co budou dělat, a co je naopak zakázané, protože by to někoho z účastníků citově poškodilo (více v kapitole Příprava na kontakt).

Kde takového odborníka najít?

Pokud si klíčový pracovník není jistý, že zvládne svého klienta na setkání připravit, doporučuji obrátit se na poradny pro rodinu v regionu bydliště dítěte, bydliště pěstounské rodiny a v regionu biologického rodiče. Psychologickou a podpůrnou přípravu na setkání již dnes poskytují některá vybraná pracoviště NRP. Pracovník přípravy by měl být informován o cíli budoucího kontaktu, o jeho rizicích a pravidelně mít možnost konzultovat proces přípravy s klíčovým pracovníkem. Vzhledem k tomu, že metody kvalitní a promyšlené přípravy na kontakt se v naší zemi teprve rozvíjejí, měl by koordinátor kontaktu pracovníka přípravy pečlivě a důkladně seznámit s principy takového setkání, poskytnout mu tuto brožuru a informovat ho o současném trendu. Nespoléhejte na to, že běžní pra-

covníci poraden nové přístupy dobře znají a dejte jim příležitost zacvičit se pod vedením koordinátora. I přes počáteční neznalost vám tyto pracovníci dokáží velmi pomoci s přípravou klientů na setkání.

Facilitátor setkání/moderátor

- nestranný pracovník (někdy tuto úlohu plní kolega klíčového pracovníka NRP/SoS), nejlépe psycholog/psychotherapeut
- externí školený facilitátor, asistuje setkání

V praxi se často setkáváme s tím, že **není možné personálně obsadit všechny role v kontaktu**. Nejčastěji se jedná právě o osobu moderátora. Buď je nutné s ním uzavřít jednorázový finanční kontrakt, což vyžaduje dostatek prostředků na takovou činnost, např. z grantů, nebo pracovníka, který by potřebnou součinnost poskytl zdarma, a takových je nedostatek. **Je tedy možné, aby moderátorem byl sám klíčový pracovník SoS/NRP nebo pracovník OSPODu.** Tato kombinovaná role však klade velké nároky na osobní zralost pracovníka a vyžaduje **schopnost být nestranným**, neutrálním prostředníkem (což je mnohdy obtížné). Kombinovaný pracovník by měl během kontaktu své postoje neustále reflektovat a korigovat. Riziko představuje také kombinace rolí klíčového pracovníka dítěte (který připravoval dítě i náhradní rodiče na kontakt) a moderátora, který biologického rodiče poprvé vidí teprve při setkání všech zúčastněných. Takový pracovník zná příběh pouze z hlediska jedné strany a může slepě stranit náhradní rodině s dítětem a neuvědomovat si stav a potřeby dalšího účastníka setkání, biologického rodiče.

Kombinace a zdvojení nebo ztrojení všech rolí je přípustné. Mějte však na paměti, že je to velmi náročná práce. Z důvodu nedostatku profesionálních pracovníků může děti, náhradní rodiče a biologické rodiče připravovat jeden a tentýž člověk, který zároveň moderuje i jejich setkání. Hrozí však riziko zaujatosti.

6.2.3. Příprava na kontakt

Koordinátor zajistí všem zúčastněným osobu, která jim pomůže na setkání se přichystat. Během přípravy setkání koordinátor pravidelně kontaktuje pracovníky přípravy a ptá se na její průběh (samozřejmě se souhlasem klienta).

Příprava biologického rodiče

I rodič, který v minulosti opustil své dítě nebo o něj dostatečně nebojoval, je klientem potřebujícím náš respekt a důvěru! Chovejte k němu neutrální postoj, poskytněte mu pochopení, nesuďte ho.

- Na počátku přípravy rodiče informujte, že do doby oficiálního kontaktu se svým dítětem **by neměl podnikat žádné samostatné kroky** (vyhledání adresy dítěte, jeho nenadálá návštěva, dopis, kontakt prostřednictvím facebooku), pokud se na nich s vámi nedomluví.
- Ptejte se rodiče, **zda je jeho zájem o dítě dlouhodobý**. Stává se, že se rodič pouze chce přesvědčit, že se jeho dítě má dobře a že je o něj postaráno, ale více se již citově poutat nechce (má strach). Je zde riziko, že dojde ke společnému setkání s dítětem, pak se rodič už neozve a opět dítěti zmizí ze života. To dítě velmi bolí. Proto s rodičem riziko proberte. V případě, že zjistíte, že rodič chce jen vědět, jak se dítěti daří, je lepší setkání nedoporučit, ale informace o dítěti rodiči poskytněte (jak se dítě má, co umí, jak se mu daří ve škole, jací jsou jeho pěstouni atd.). Kontakt přestaňte pro všechny zúčastněné připravovat. Zajistěte si ale možnost rodiče později znovu kontaktovat, kdyby se jeho rozhodnutí změnilo. Pokud by se tak stalo, je třeba jeho otevřenost kontaktu s dítětem a zájem o ně podpořit.
- V průběhu setkávání požádejte rodiče o **starší i současné fotografie** (vlastní i dítěte, popřípadě sourozenců, prarodičů apod.).
- Nechte rodiče **plakat**.
- Nechte rodiče se **obhajovat a ospravedlňovat**. Nahromaděné emoce se musí uvolnit dříve než při setkání s dítětem.
- Provázejte rodiče vyprávěním rodinného příběhu, pomáhejte mu **hledat chvíle, kdy svou rodičovskou roli zvládal**.
- Ukotvujte s ním **pěkné rodinné zážitky** z doby, kdy byl se svým dítětem.
- Objeví-li se **pocit selhání, viny**, doprovodte rodiče v prožitku a pomozte mu najít konstruktivní cestu k přijetí vlastní viny a zároveň smíření.
- Dávejte rodiči **prostor na dotazy** ohledně setkání nebo současného života dítěte.
- Máte-li **informace o životě dítěte**, uvážlivě je rodiči poskytněte (s mírou a výběrově – např. zpočátku nesdělujte přesnou adresu bydliště dítěte):
„Vaší dceři je 16 let. Vyrostla z ní pěkná dívka, učí se na prodavačku. V pěstounské rodině není sama, ale s dalšími dvěma dětmi od jiných rodičů. Pěstouni jsou v současnosti rozvedení, takže zůstává u pěstounky.“
- Máte-li **fotografie dítěte v pěstounské rodině** či jeho výtvary, rodiči je dejte/ukážte. Zvolte vhodný okamžik pro seznámení se rodiče s fotografiemi. Pokud je nemáte a víte, že nastal čas s nimi pracovat, požádejte o ně koordinátora kontaktu (ten si je

vyžádá u pěstounské rodiny či v ústavu).

Pozor na fotografie provokativně šťastné pěstounské rodiny, je lepší volit neutrální snímky.

- Budete-li mít pocit, že se **nastřádané emoce sebeobviňování u rodiče odplavily** a napadání vnějších důvodů separace (úřady, partner – otec dítěte aj.) ustalo a že je čas **připravit se na setkání**, plánovat budoucí kroky, udělejte to.
- Povězte rodiči, **jak bude kontakt probíhat**, kdo přijde. Nechte rodiče klást otázky.
- Kontakt si **nanečisto přehrajte**.
- Proberte s rodičem **pravidla při kontaktu a po něm**.
- Především rodiče upozorněte, že první kontakt mají všichni „přežít“ bez velké újmy, a proto je vhodné **držet se bezpečných konverzačních témat** (škola, prázdniny, přátelé, informace o širší rodině apod.). Rozhodně si s rodičem promluvíte o tom, proč by neměl na první schůzce dítě zahltnout emotivním vysvětlováním, proč kdysi došlo k jejich odloučení, a proč by se neměl ospravedlňovat. Pokud by toto doporučení rodič nechápal, pomozte si společným hledáním možných následků takového jednání pro dítě (*např. z obhajoby by se stal útok na státní úřady, křičelo by se nebo by rodič z pocitu viny příliš plakal a dítě by se vyděsilo atd.*). Pokuste se rodiči vysvětlit, jak takovou situaci dítě prožívá, jak se přitom cítí, jaká jsou rizika, a apelovat na jeho cit.
- Doporučte rodiči, aby na první setkání **dítěti přinesl malý dárek** (nejlépe sladkost).
- Rodič **by měl vědět, že dítě** v rámci své přípravy **může volit, jak ho chce při kontaktu oslovovat**. Připravte rodiče na možnost, že mu dítě bude chtít třeba i vykat, oslovovat ho příjmením apod., a požádejte ho, aby tuto volbu dítěte respektoval.
- Připravte rodiče na možnost, že dítě **oslovuje své pěstouny „mami a tati“** (doporučujeme, abyste si tento fakt ověřili u koordinátora kontaktu) a pomozte mu to přijmout.
- Sestavte s rodičem **seznam otázek** pro náhradního rodiče a pro dítě. Protože rodič bude mít možnost tyto otázky na setkání položit, pomozte mu je upravit, jemně korigovat a své úpravy mu vysvětlete. *Např. by nebylo vhodné, aby se dítěte zeptal, jestli ho má stále rádo.*

Příprava dítěte

Mluvíte s dítětem **o všech informacích, které má o své původní rodině**, a posléze z nich vycházejte.

- Kromě informací, které dítě o své rodině má, se ho **ptejte na jeho názor** (např. proč si dítě myslí, že nežije s rodičem). Můžete setkat s různými reakcemi dítěte, některé bude třeba terapeuticky ošetřit.
- Chce-li mít dítě na některých přípravných schůzkách svého náhradního rodiče, umožněte mu to.

- Dítě **nepřesvědčujte o nevině rodiče**. Pomozte mu přijmout realitu minulosti (doporučujeme řídit se zásadami komunikace o biologickém rodiči, které jsou uvedeny v této příručce). Velmi pomáhá technika přeznačkování.
- Na začátku setkávání dítě informujte, že do doby oficiálního kontaktu s rodičem (na který se s vámi připravuje) **by nemělo samostatně podnikat žádné kroky** (vyhledání adresy rodiče, jeho nenadálá návštěva, dopis, kontaktování prostřednictvím facebooku), pokud se na nich s vámi nedomluví.
- Buďte připraveni **pomoci dítěti s protichůdnými pocity** a jejich přijetím (*chci svou mámu vidět, mám na ni vztek, mám ji rád a cítím se nevděčně vůči pěstounům, chci vědět, že je máma v pořádku, máma je kráva...*).
- V průběhu setkávání požádejte dítě o **starší i současné fotografie**, které je ochotno poskytnout pro období příprav svému biologickému rodiči (pak je předejte koordinátorovi kontaktu).
- Máte-li vhodné **informace o životě rodiče**, uvážlivě je dítěti poskytněte (s mírou a výběrově – *např. zpočátku nesdělujte přesnou adresu bydliště rodiče nebo dítěti neříkejte, že se zase pokusil o sebevraždu*).
- **Ukotvujte s dítětem pěkné rodinné vzpomínky z doby, kdy bylo se svým rodičem**. Pokud dítě nemá vzpomínky, mluvíte s ním o fantaziích, které v době odloučení o svém rodiči mělo.
- Nebojte se používat **hudbu, výtvarné potřeby, hračky** (Děti mají často jednu písničku spojenou s rodičem. Pokud takovou dítě má, společně si ji poslechněte a buďte přítom s dítětem.).
- Vyzvěte dítě, aby **mluvilo o svém strachu ze setkání**. S potenciálními strachy dál pracujte, hledejte možnosti, jak strachu předejít či jak řešit situaci, kdy se obavy dítěte naplní. Tyto informace je vhodné sdělit koordinátorovi kontaktu, který je ve spojení s pracovníkem přípravy rodiče. Vzájemnou komunikací se naplnění obav dá předejít.
- Vyzvěte dítě, aby se s vámi **podělilo o očekávání ze setkání a období po něm**. Konstruuje další fiktivní pokračování se všemi riziky i přínosy. Informace by se měly dostat ke koordinátorovi, který je předá náhradnímu a biologickému rodiči. Využívejte principy zpětné vazby.
- Povězte dítěti, **jak bude kontakt probíhat**, kdo přijde. Nechte dítě klást otázky.
- Dejte dítěti možnost vidět prostory, kde se kontakt bude odehrávat.
- **Kontakt si nanečisto přehrajte** (nejlépe za pomoci plyšáků).
- Dávejte dítěti **prostor na dotazy** ohledně kontaktu nebo současného života biologického rodiče.
- Proberte s dítětem **pravidla při kontaktu a po něm**.
- Především dítě upozorněte, že první kontakt mají všichni „přežít“ bez velké újmy, proto je **vhodné držet se bezpečných konverzačních témat** (škola, prázdniny, přátelé, informace o širší rodině apod.). Rozhodně si s dítětem promluvíte o tom, proč by na první schůzce nemělo rodiči vyčítat: „*Proč jsi mě opustil? Proč už ses nikdy neob-*

jevil...?“ Pokud by toto doporučení dítě nechápalo, pomozte si společným hledáním následků takového chování při setkání.

- Sestavte s dítětem **seznam otázek** pro vlastního rodiče. Protože dítě bude mít možnost tyto otázky na domluveném setkání klást, pomozte mu je upravit, jemně korigovat a své úpravy dítěti vysvětlíte.
- Zeptejte se dítěte, **jak chce rodiče na setkání oslovovat**, proberte všechny možné varianty a informaci o tom, jaké oslovení dítě zvolilo, předejte koordinátorovi. Ten ji poskytne pracovníkovi přípravy rodiče, aby se na oslovování mohli s rodičem přichystat.

Příprava náhradního rodiče (dále jen NR)

- Dejte NR **prostor pro uvolnění pocitů**, které životní změna (zájem dítěte setkat se se svým rodičem) přinesla.
- **Nesud'te** jeho konkurenční postoj a obavy o ztrátu dítěte. Pomozte mu.
- Povězte NR, **jak bude kontakt probíhat**, kdo přijde. Nechte ho klást otázky.
- Kontakt si **nanečisto přehrajte**.
- Dávejte NR **prostor na dotazy** ohledně setkání nebo současného života rodiče.
- Má-li pěstoun obavu o dítě, domluvte mu společné přípravné setkání s dítětem, aby si společně mohli vše vyříkat, sdílet obavy, nebo se naopak podpořit.
- Proberte s NR **pravidla při kontaktu a po něm**.
- Především NR upozorněte, že první kontakt mají všichni „přežít“ bez velké újmy, proto je vhodné **držet se bezpečných konverzačních témat** (škola, prázdniny, přátelé, informace o širší rodině apod.). Není vhodné biologickému rodiči vyčítat, „*jak to, že se tak dlouho neozval a co vlastně po těch letech najednou chce*“.
- Sestavte s NR **seznam otázek** pro biologického rodiče a pro dítě. Protože NR bude mít možnost tyto otázky klást na oficiálním setkání, pomozte mu je upravit, jemně korigovat a své úpravy mu vysvětlíte.

Jedné pěstounce moc pomohlo, když v přípravě od své pěstounské dcery slyšela, že ji má ráda, že ji považuje za mámu a že od ní nehodlá odejít, nicméně že dívku láká poznat se se svou původní rodinou a najít ke staronové mámě vztah. Tímto ujištěním posílená pěstounka se tak na oficiálním setkání cítila klidněji.

- Vyzvěte NR, aby s vámi **mluvil o svém strachu ze setkání a po něm**. S potenciálními strachy dál pracujte, hledejte možnosti, jak jim předejít, či možná řešení situace, pokud by se obavy naplnily. Tyto informace je vhodné sdělit koordinátorovi, který je ve spojení s pracovníkem přípravy rodiče/dítěte. Předávání informací by se mělo dít se souhlasem klienta, může to být ošetřeno již v dohodě o kontaktu. Vzájemnou komunikací se naplnění obav dá předejít. Nejčastější bývá strach NR, že může dítě ztratit, a zjednodušené myšlenkové schéma „*potkali se – to znamená, že se zahájí přechod dítěte k původní rodině*“. Máme-li informace, že tomu tak není, NR uklidňujeme.

Máme-li informace, že tato možnost existuje, pomáháme NR se s tím vyrovnat a přehodnotit jeho roli rodiče-pěstouna. Ve většině případů následuje terapeutický proces (Mnohdy záleží na původních motivech pěstounství, které se střetly s neočekávaným a často tolik nechtěným setkáním dítěte s biologickým rodičem a rizikem uvědomění, že dítě má právo odejít. Toto téma by si však vyžádalo samostatnou kapitulu.).

- Vyzvěte NR, aby se s **vámi podělil o očekávání ze setkání a období po něm**. Konstruuje další fiktivní pokračování se všemi riziky i přínosy. Informace by se měly dostat ke koordinátorovi, který je předá přípravnému pracovníkovi dítěte a biologického rodiče.
- Upozorněte NR, aby před dítětem **biologického rodiče nepomlouval**, nedevalvoval. *Setkala jsem se s pěstounkou, která si nedovedla poradit se strachem z potenciálního setkání dítěte a jeho vlastního rodiče, a dítěti v afektu řekla: „Chceš vidět svou mámu? Chceš vědět, co dělá? No tak dobře. Pak si můžeš vybrat, s kým chceš žít. Jedem totiž na E 55, tvoje máma je šlapka!“*

6.2.4. „Předsetkání“ pěstouna s biologickým rodičem (bez účasti dítěte)

Toto setkání může nebo nemusí proběhnout, záleží na vyhodnocení situace a přáních zúčastněných. Někdy se stane, že si pěstoun přeje ještě jedno setkání bez přítomnosti dětí, aby i on sám měl důvěru, že biologický rodič dítěti nepřitíží a že je ochoten respektovat potenciální pravidla. Pokud si to pěstoun přeje, určitě mu vyhovte.

„Předsetkáním“ můžete předejít nenadálým vztahovým komplikacím mezi pěstounem a rodičem, které by mohly vyvstat na samotném klíčovém setkání a ohrozit stav dítěte. Obojí rodiče mají mít **možnost si vše potřebné vyříkat v nepřítomnosti dětí**. Doporučuji, aby u takového setkání byl přítomen pracovník.

Setkání pěstouna a vlastního rodiče může být i schůzkou pro sepsání vzájemné dohody o kontaktu a jeho pravidlech.

6.2.5. Klíčové setkání – asistovaný kontakt

V případě, že se všichni cítí připraveni na setkání, domluvíme vhodný termín a kontakt realizujeme.

6.2.5.1. Místo setkání

Setkání by se mělo odehrávat na neutrální půdě – na úřadě, v pracovních SoS/NRP. Nedoporučujeme uspořádání prvního setkání v bytě pěstounské rodiny. V místnosti, v níž setkání proběhne, by měly být k dispozici židle pro všechny zúčastněné, stolek ke sdílení

přinesených věcí (fotografie, hračky apod.), nápoje. Místnost by neměla být průchozí, aby vše probíhalo nerušeně. S ohledem na věk dítěte je někdy vhodné mít připravené hračky, pastelky, papíry na kreslení (v případě, že tyto věci nemáte u sebe, požádejte pěstouny, aby je s sebou přinesli). Pokud první setkání dobře dopadne, je vhodné uskutečnit další kontakt na stejném místě, abychom si ověřili, že je vše v pořádku. Časem se však pravidla kontaktu mohou rozvolnit – je možné podniknout společně procházku či výlet, navštívit restauraci, domov pěstounské rodiny či biologického rodiče (vždy podle uvážení a se zajištěním psychologického bezpečí pro všechny účastníky!). Je-li to v možnostech pracoviště poskytujícího prostory pro kontakt, mějte připravenou ještě jednu volnou místnost. Použijete ji v případě, že někdo ze zúčastněných bude potřebovat chvíli v soukromí pro zklidnění emocí, pro rozhovor s pracovníkem nebo v případě, že nastanou další nepředvídatelné situace vyžadující oddělení některého z účastníků.

6.2.5.2. Délka prvního setkání

Na samotné setkání je vhodné mít dostatek času – např. 1,5–2 hodiny. Koordinátor ale potřebuje ještě další čas těsně před setkáním i po jeho skončení. Doporučujeme koordinátorovi být na místě dříve a pozvat si chvíli před setkáním toho účastníka, o kterého má největší obavy (na základě průběhu příprav). Důvěrným rozhovorem, povzbuzením či uvolněním nahromaděných emocí pomůžete klientovi, aby setkání lépe zvládl a vše proběhlo bezpečně. Podobný postup doporučujeme i po setkání. Buďte všímaví, sledujte, co se se zúčastněnými během kontaktu děje. Je možné, že s některým z nich posedíte i po jeho skončení, protože bude značně rozrušen. Proto si bezprostředně po absolvování takového emočně vypjatého kontaktu nedomlouvejte návštěvu dalšího klienta či řešení závažného případu. Jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci o místě setkání, v případě úspěchu je možné trvání dalších setkání postupně prodlužovat.

6.2.5.3. Účastníci klíčového setkání

- **Biologický rodič/rodiče**
- **Dítě/děti**
- **Náhradní rodič/rodiče**

Může se stát, že se setkají jen biologický rodič a dítě. Důvody mohou být různé (např. pěstoun svolí k setkání, ale nechce být přítomen z obavy, že by to nezvládl, nebo si jeho účast na setkání nepřeje dítě a pěstoun to respektuje). I když se náhradní rodič setkání nezúčastní, je vhodné, aby prošel přípravou a dostal podporu psychologa.
- **Pracovník OSPODu a pracovníci přípravy (mohou, ale nemusí se setkání účastnit)**

Tito pracovníci mohou být důležití hlavně při prvním setkání. Na dalších schůzkách

zvažte jejich přítomnost (např. je-li možná, ale nikoliv nezbytná). Pokud pracovník OSPODu nemá současně funkci koordinátora kontaktu, zveme jej hlavně z důvodu jeho informovanosti o kauze, kterou se zabývá, nebo pokud tušíme možné obtíže s jednou z rodinných stran.

- **Koordinátor kontaktu**

Jeho přítomnost se řídí stejnými pravidly jako u pracovníka OSPODu. Určitě by se měl účastnit i druhého setkání, aby byla zaručena jeho bezpečnost a užitečnost pro všechny. Přítomnost koordinátora na dalších setkáních zvažte, nicméně i v případě, že nebude přítomen, ho informujte o výsledcích. Při prvních setkáních může koordinátor schůzku zahájit a posléze pro jistotu setrvat poblíž.

- **Moderátor/facilitátor**

Jeho přítomnost je nejvhodnější při prvním a druhém kontaktu, později vyplývá z uzavřené dohody či vyhodnocení po proběhlých setkáních. Pro jeho účast nazýváme takový typ kontaktu asistovaným. Moderátora zveme především tehdy, pokud předpokládáme na setkání obtíže. Moderátor se může do procesu setkávání zapojit opakovaně po určitém období kontaktů bez asistence (např. Moderátor asistoval u prvního kontaktu, situace se poté vyvíjela dobře, rodiny se začaly setkávat již bez přítomnosti odborníků. Časem ale vznikly problémy a je nutné pravidla kontaktu s dítětem znovu revidovat za jeho pomoci.).

- **Další osoby**

Zvažte účast širší rodiny, jiných podpůrných osob, pracovníků přípravy, nevlastních sourozenců dítěte apod.). Atmosféra setkání by měla intimní, účastníci a jejich počet zapamatovatelní, role jasné. Neměly by vznikat početné koalice (např. S dítětem přijde pěstounka, pěstoun, pracovník přípravy a nevlastní starší sestra jako opora. Proti nim pak stojí biologický rodič sám. Podobné situace mohou vyvolat emoční a komunikační bariéry.).

6.2.5.4. Co si vzít s sebou?

Náhradní rodiče a dítě:

- fotografie z různých věkových období dítěte
- výtvary dítěte
- hračky, hry, pastelky, papíry (především u malých dětí)
- seznam otázek pro biologické rodiče (byly vytvořeny již v přípravném období)
- fotografie ostatních členů rodiny (vlastní i nevlastní sourozenci, rodiče pěstounů aj.)
- fotografie dalších lidí blízkých dítěti (kamarádi, spolužáci aj.)

Biologický rodič:

- malý dárek pro dítě
- vlastní fotografie (nejlépe z doby, kdy byl rodič ještě s dítětem, je možné použít i dětské fotografie rodiče a hledat pak podobnosti s dítětem, současné fotografie)
- fotografie širší rodiny (současného partnera, prarodiče dítěte, domu, kde příbuzní žijí nebo žili)

Pozor na fotografie dalších dětí, o které se biologický rodič v současnosti stará. Je dobré mít s sebou jejich obrázky, ale tyto děti by neměly na fotografiích převažovat. Berte ohled na to, že se dítě může trápit zjištěním, že jeho vlastní rodič se dokázal (a chtěl) postarat o jiné děti, ale o něj ne. Není vhodné tuto ránu jítřit. Takové vysvětlení by měl rodič dostat už během přípravy!

- hračky pro případ dlouhé chvíle během kontaktu (v případě malého dítěte)
- seznam otázek pro náhradní rodinu a dítě (byl vytvořen již během příprav)

Koordinátor a moderátor:

- psací potřeby, papíry
- stručné výstupy z příprav
- seznam možných konverzačních témat pro případ, že by hovor vázl
- hračky, pastelky, papíry pro dítě

6.2.5.4. Pravidla setkání

- vzájemný respekt
- právo setkání předčasně ukončit, pokud kdokoliv bude v psychické nepohodě
- stanovení délky setkání („*Jsmo tu od – do.*“)
- nastavení vzájemného oslovování
- respektování pravomocí moderátora a dodržování jeho instrukcí
- komunikovat slušně, bez výčitek
- právo cítit se jakkoliv
- nic neslibovat
- jiné pravidlo (stanovené na základě rodinného příběhu a znalosti rodinné situace, účastníků setkání)

Pravidla by měla být vyhlášena a viditelně vyvěšena v písemné podobě (měla by být napsána dostatečně velkým písmem). Pomohou nám v průběhu kontaktu eliminovat potenciální problémy.

6.2.5.5. Doporučený průběh setkání

- **seznámení** všech zúčastněných a stanovení **oslovování** (např. *vykání/tykání, křestní jména, jenom příjmení apod.*)
- **oživení pravidel kontaktu**
- **informování o rolích pracovníků** na setkání a jejich pravomocích
- **kolečko představení**
(*Nechte každého účastníka říci, s čím přichází, co od setkání očekává, s jakým pocitem by chtěl odcházet, jak mu právě je – tyto otázky klade moderátor.*) U velmi malých dětí se snažíme co nejrychleji o společnou hru, aby pro ně „povídací“ úvod nebyl stresující a dlouhý.
- **výběr dalšího směřování**
(*Nabídněte rodičům a dítěti možnosti, jak setkání může probíhat dál: např. každý něco řekne o svém dosavadním životě, prohlížení fotografií či výkresů, odpovídání na připravené otázky, u malých dětí společná hra apod.*)
- opakování nabídky výběru dalšího směřování (podle času)
- **společné vyhodnocení setkání**, jak se zúčastnění cítí, co kdo setkáním získal, návrhy na mezidobí
- **rozloučení** a poučení o pravidlech chování v mezidobí

Upozornění:

Na konci schůzky nepokládáme otázku, zda se zúčastnění znovu chtějí setkat. Odpověď většina z nich ještě nezná, jsou ovlivněni dojmem z prvního kontaktu a potřebují čas na utřebením myšlenek, pocitů. Všechny poučíme o mezidobí a individuálním vyhodnocování situace, jehož výstupy všichni do konkrétního termínu dostanou (v kompetenci koordinátora).

6.2.6. Role facilitátora/moderátora

Jeho úlohou je moderovat setkání, provádět jím všechny zúčastněné. Může se stát, že bude mluvit více a častěji než ostatní účastníci.

Základní postoj moderátora

Moderátor je citově a osobně **neangažovaný, nestranný, nezaujatý**. Z tohoto důvodu je ideální takový moderátor, který **rodinný příběh nezná** a dostává od koordinátora **pouze stručné informace** pro vlastní orientaci. Neangažovanost je důležitá. Pokud by na základě hlubší znalosti rodinného příběhu začal moderátor sympatizovat s nějakou osobou, nebo pokud by dokonce začal někoho z účastníků obviňovat, ovlivnilo by to průběh klíčového setkání a ohrozilo by to atmosféru bezpečí. Není-li možné zajistit účast nezaujatého facilitátora, povolte svého kolegu, požádejte o moderování psychologa z nejbližší psy-

chologické poradny, popřípadě moderujte sami. Reflektujte ale vlastní zaujatost a pokuste se ji na chvíli odložit.

Co moderátor dělá?

- **Sleduje emoční stav** účastníků setkání, pojmenovává ho a **řeší vzniklou situaci**.
Následně po pojmenování emocí se osvědčilo použít „kouzelnou“ otázku: „Co byste teď potřeboval(a)?“. *Může se stát, že vám klient řekne, že je to na něho moc a že potřebuje malou pauzu (poplakat si, vydýchat se apod.)*
- Využívá základních **komunikačních technik**: parafráze, rekapitulace, projevů empatie.
- **Určuje průběh setkání**, pojmenovává jeho fáze: *„Tak jsme si řekli jména, víme, kdo je kdo, a já bych ještě ráda vymezila, kdo jsem já a co tu dnes budu dělat. Potom už si budeme povídat o vás.“*
- Vážne-li hovor, **nabízí konverzační témata**. Ptá se koordinátora, zda se během přípravy objevily důležité věci, o kterých chtějí zúčastnění teď mluvit. Může používat věty typu: *„Já bych na tvém místě chtěl(a) dnes vědět...“*
- Je-li náplní setkání i hra s malým dítětem, **pomáhá biologickému rodiči se do ní zapojit**.
- **Dává rovnocenný a dostatečný prostor každému účastníku**.
- **Pravidelně se ujistí uje, že je vše v pořádku**. Pokud tomu tak není, ptá se, co by klienti potřebovali jiného.
- Přivádí skupinu **zpět k tématu**, pokud se od něj odbočilo.
- **Komentuje průběh schůzky**.
Účastníci se cítí jistě a bezpečně, pokud vědí, v jaké fázi setkání se nacházejí, co se právě řeší a k čemu to spěje. Moderátor jim to zajišťuje tím, že takový proces a jeho fáze hlasitě pojmenovává.
- **Shrnuje, čeho bylo dosaženo**.
- **Vyjasňuje to, co bylo nesrozumitelné**.
- **Odráží vzájemné útoky účastníků** a odvádí emoce neškodným směrem.
- Používá **vhodné otázky** jako jeden z nejmocnějších nástrojů **facilitace**.
- **Uzavírá se všemi účastníky přechodné kontrakty** o tom, jaké kroky budou při setkání následovat.
I když je struktura setkání předem známá, o jeho konkrétním průběhu rozhodují účastníci. Moderátor by se jich měl pravidelně ptát, co teď chtějí dělat, o čem chtějí hovořit a zda všichni s daným návrhem souhlasí. Patří sem i přechodný kontrakt o tom, že se udělá krátká pauza, protože je někomu těžko. Pamatujte na možnost kontraktu o předčasném ukončení setkání (samozřejmě s vysvětlením a návrhy, jak postupovat v blízké budoucnosti).
- **Sleduje čas** a pravidelně o něm účastníky informuje.

6.3. Mezidobí (po kontaktu)

Pravidla pro mezidobí

- Pokud se zúčastnění nedohodli jinak, dítě a biologický rodič **se sami nekontaktují**.
- Potřebuje-li biologický rodič v mezidobí vyřešit s náhradním rodičem (či dítě s biologickým rodičem) nějakou záležitost, **využívá** k tomu **prostředníka – koordinátora**. V případě, že jsou obě strany schopné domluvy, prostředníka využívat nemusí, ale informují ho o proběhlé komunikaci.
- Pokud byly zadány **úkoly, je vhodné je splnit** (např. konkrétní osoba zjistí určitou informaci, dítě namaluje pro rodiče obrázek, pěstoun se odmění za zvládnuté setkání apod.).
- Dítě může být vyzváno, aby napsalo rodiči dopis nebo rodič napíše dítěti. Předání dopisu by měl zprostředkovat koordinátor.

Pravidla pro chování v mezidobí by měli účastníci znát z klíčového setkání. Koordinátor ověří, zda tomu tak je.

6.3.1. Vyhodnocení po klíčovém setkání

Po setkání dá koordinátor dítěti a náhradnímu rodiči prostor k vyjádření, jak a zda si přejí, aby kontakt s biologickým rodičem dále pokračoval. **Biologický rodič** je o tomto postupu informován a **čeká na výsledek**. V tu dobu je vhodná péče psychologa (nejlépe pracovníka přípravy), který s pěstounem a dítětem vyhodnotí setkání a ošetří znovu otevřené rány. **Myslet si, že si všichni padnou do náruče a budou spokojení, je naivní. Ani to nejlépe odvedené klíčové setkání a nejlepší úmysly všech zúčastněných nezaručí, že celá situace nebude bolet.** Dítě může poklesnout ve školních výsledcích, pěstouni se mohou začít hádat atd. Je to přirozený následek citového rozrušení, které klíčové setkání přináší. Děti často po takových setkáních přemítají, kdo je vlastně jejich máma/táta, jsou zmatené. Mějte to na paměti a neunáhejte se v rozhodnutích o dalších krocích. **Péči po setkání potřebuje i biologický rodič, poskytněte mu ji.** I on riskuje, že se znovu ztratí ze života dítěte.

Koordinátor nebo pracovník NRP informuje o průběhu/výsledcích kontaktu **pracovníka OSPODu** (zda tak učiní se souhlasem klientů nebo i bez něj, závisí na povaze a předpisech pracoviště, na zákonných předpisech a na sepsané dohodě). **Pracovník OSPODu má právo do kontaktu vstupovat, chránit zájem dítěte.**

VÝSLEDEK: Setkání dopadlo dobře.

V případě, že dítě i pěstoun setkání po čase vyhodnotili jako užitečné a chtějí nadále pokračovat v kontaktu, oznámíme jejich rozhodnutí biologickému rodiči. Rozpoložení dítěte je nejlepším vodítkem, jak stanovit další postup. Další vývoj situace už je individuální – např.: Je nutné další asistované setkání, nebo už to klienti zvládnou sami bez pomoci koordinátora a moderátora? Při dalších setkáních je už na místě **citlivě a upřímně mluvit o důvodech odloučení, vždy se zřetelem na psychickou bezpečnost dítěte.**

Následuje tedy další asistované setkání nebo už vývoji necháváme volný průběh. Ale i v tomto případě by měla platit určitá bezpečnostní pravidla (především pro biologického rodiče):

Pravidla rodičům (náhradním i biologickým) pro další kontakty:

- Telefonujte dítěti jen **z mobilu/telefonu pěstouna/vychovatele (není-li domluveno jinak).**
- **Dodržujte čas domluveného telefonátu,** návštěvy, dejte včas vědět, že se telefonát nebo návštěva neuskuteční (například kvůli chybějícímu kreditu v mobilu rodiče nebo pro nemoc).
- **Respektujte podmínky stanovené dohodou mezi pěstounem a biologickým rodičem** (v případě, že biologický rodič nesouhlasí s původními podmínkami kontaktu, informuje koordinátora a vytvoří se konsensus přijatelný pro všechny).
- **Na dárkách pro dítě se domlouvejte.**
- Pokud dítě dostane od vlastního rodiče **hračku, má právo si ji vozit s sebou či nechávat, kde chce.**

(Setkáváme se s konkurenčním bojem náhradních a biologických rodičů právě u dárků. Např. dívka dostane od vlastní mámy medvídku, považuje ho za svého a chce s ním nakládat podle svého uvážení. Přiveze ho z návštěvy od mámy zpět k pěstounům, ale je atakována, že si máminy hračky má nechávat u ní a nevozit je domů.). Setkáte-li se s podobným chováním obou rodičů, vysvětlete jim jeho rizika.

- **Respektujte styl výchovy náhradního rodiče** a snažte se mu přizpůsobit.
- **Nic neslibujte.**
- **Neočerňujte před dítětem biologického/náhradního rodiče.**
- **Respektujte přání dítěte.**
- **Buďte shovívaví** (to platí hlavně pro pěstouny) k výchovným a emočním výkyvům dítěte po setkání s jeho rodičem. Mějte na paměti, že taková setkání budou dítě citově rozrušovat vždycky a neznamená to hned, že biologický rodič něco při setkání pokazil nebo že selhal.

- Rozhodne-li se biologický rodič, že dítěti **odhalí pravdu o důvodech odloučení**, je vhodné, aby své vysvětlení **připravil spolu s pracovníkem přípravy či koordinátorem**.

Záleží na zvážení všech zúčastněných, zda je nutná další péče psychologa. **Koordinátor by měl vědět o všech následných krocích, které pěstoun a biologický rodič hodlají učinit (povinnost informovat koordinátora může být například zakotvena v dohodě).**

Pěstoun, jehož dítě má naději, že pravidelná setkávání s vlastním rodičem povedou k návratu dítěte do původní rodiny, nutně potřebuje citlivou podporu!

VÝSLEDEK: Setkání nedopadlo dobře, následky jsme nezvládli.

V případě, že dítěti setkání neprospělo a je možné, že by se při pokračování stále více trápilo, nebo když samo dítě už rodiče nechce vidět, respektujeme to a biologického rodiče informujeme o výsledku. Nedáváme mu plané naděje, ale požádáme ho, aby byl připravený a otevřený do budoucna, pokud by dítě později (i po několika letech) o kontakt stálo.

S náhradní rodinou dítěte a jím samotným se dohodneme, co vše kromě kontaktu mohou biologickému rodiči nabídnout (např. pravidelná informace pěstouna o školních výsledcích dítěte a jeho důležitých životních krocích, zasílání fotografií, pohlednic – dejte si ale pozor na citové vydírání v psané podobě!). Může se stát, že se nenajde žádná forma uspokojení biologického rodiče a pak je nutné biologickému rodiči poskytnout psychologickou podporu.

Negativní výsledek může být oboustranný – o setkávání nemá zájem ani biologický rodič. Všichni zúčastnění pak potřebují citovou oporu a ošetření. Pro dítě se tím může zahájit terapeutický proces (druhé odmítnutí rodičem je velké zranění).

V praxi se setkáváme s nepřijetím takového výsledku vlastním rodičem. Zlobí se, žárlí na pěstouna a myslí si, že odmítání dítětem je výsledkem manipulace. Biologický rodič pak podává k soudu návrh na stanovení styku s dítětem. Vyhoví-li mu soud, musíme respektovat rozhodnutí vyšší instance. V takovém případě nemůžeme uplatnit výše zmíněný postup (pozastavení setkávání s dítětem). **Máme-li dojem, že soudem stanovený kontakt dítěti výrazně ubližuje, jedinou potenciální ochranou může být návrh na předběžné opatření.** Ani v takovém případě nám ale soud nemusí vyhovět.

Co potom dělat?

Citlivě dítě podporovat v nevyhovujícím kontaktu, neustále rodiči nabízet spolupráci s nadějí, že si nechá poradit a setkávání s dítětem tak budou vyhovující. Dítěti buďte stále nablízku se svou profesionální pomocí.

7. Ostatní aneb Co se ještě může stát?

7.1. Kontakt nelze realizovat

Na přání dítěte je biologický rodič kontaktován sociální pracovnící, ale nechce se setkat a ani nic o dítěti vědět.

- Biologická matka/otec o kontakt (ani přípravu) nestojí, nechce o sobě podat žádné informace. Říká například, že začala nový život, porodila další děti, o které se stará, a ty o starších sourozencích nevědí. Chce, aby to tak zůstalo. Nechce si připomínat bolest z minulosti. Je vhodné tento postoj respektovat, rodiče nesoudit.
- Někdy je rodič alespoň nakloněn myšlence, že pracovníkovi poskytne pro dítě svoji fotografii z doby, kdy s dítětem ještě byl (popřípadě informace o širší rodině – jména a fotografie prarodičů apod.). Někdy k tomu ochoten není. Pokuste se to však domluvit.
- Pro dítě je traumatické zažít odmítnutí podruhé, proto hodně zvažujte, zda vůbec dítěti řeknete, že o ně matka/otec nestojí. Někdy je lepší umět říci „nevím“. Zvažte také, zda dítěti řeknete, že jste zahájili pátrání po rodiči. Stále ještě nevíte, jak se k přání dítěte postaví. Nerozrušujte dítě zbytečně nadějemi.
- Podobná situace může nastat, když se i přes pátrání pracovníka OSPODu matku či otce nepodařilo najít, nebo když zemřeli.
- V případě, že je rodič k nenalezení nebo zemřel, mělo by to dítě vědět.

Při hledání vlastního rodiče jste zjistili, že zemřel

- O smrti rodiče dítě a jeho náhradního rodiče informujte. S informací nakládejte citlivě, obzvlášť se smrtí rodiče, protože dítě projde přirozeným bolestným procesem truchlení.
- I když víte, že rodič kdysi dítě zanedbával či týral, neodpírejte dítěti možnost truchlit. Děti nemusí své agresory jen nenávidět, často je i milují, i když nám dospělým se to zdá nepochopitelné. V případě potřeby vyhledejte psychologa.
- V budoucnu může dítě vyslovit přání navštívit matčin/otecův hrob. Určitě mu to umožněte.
- Bezprostředně po podání informace o úmrtí rodiče se vyplácí s dítětem provést rituální rozloučení (pohřeb) s biologickým rodičem, dítě pak bude mít místo, kam „za rodičem“ může chodit.

(Uhlířová, 2010)

7.2. Biologický rodič dítě v minulosti týral, ubližoval mu a teď má zájem se setkat

- Postupujte podle kroků v části metodiky asistovaného kontaktu.
- Využití psychologa zde není možností, ale nutností.
- Respektujte přání dítěte, všimněte si jeho stavu.
- Dbejte na to, abyste neporušili rozhodnutí soudu o zákazu styku biologického rodiče s dítětem.
- Někdy nemusí k setkání dojít, ale pro dítě je důležitá informace, že se o něj rodič zajímal a kontaktoval pracovníka.
- V případě, že v rozhovoru s pracovníkem rodič uvede, že lituje svého chování vůči dítěti (týrání, zanedbávání atd.), by dítě ocenilo, když mu to řeknete. Je to pro něj důležité, hlavně pro jeho sebehodnotu.

(Uhlířová, 2010)

7.3. Biologický rodič dítě nepravidelně navštěvuje

Tato situace nastává **především v rodinách příbuzenské péstounské péče**. Nevyhýbá se ani klasickým náhradním rodinám, ale dochází k tomu v menší míře. Nejčastěji se biologický rodič objevuje u svých rodičů (vychovávajících vnoučata, děti rodiče), kteří mu nedokáží odepřít pomoc, mají kromě výčitek i pochopení pro jeho špatnou situaci. Rodič se nějakou dobu neozývá, žije svůj život, občas napíše dětem SMS typu: „*Miluju vas, babicka vas ukradla, az budu mit byt, vsechny si vas odvezu, slibuju.*“ Někdy o tom děti své prarodiče informují a ti to potom řeší, někdy si to nechají pro sebe a skrytě se trápí. Stává se také, že občas rodič přijede na návštěvu, vyčte prarodičům, že mu děti ukradli, hádají se a děti tomu přihlížejí. Jindy je rodič v špatném stavu (drogy, psychiatrická diagnóza) a prarodič se mu snaží pomoci – zaplatí za něj dluh, sežene léky, vyhledá odbornou pomoc, nechá ho u sebe pár dní přespat. Děti jsou pak s rodičem v kontaktu. **Po jeho odchodu bývají zklamané, rozrušené, s ambivalentními pocity jak k prarodiči, tak k rodiči.** Občas utečou z domova. Někdy se děti nevyznají v tom, kdo je kdo – kdo je máma, kdo je babička... U péstounské péče se setkáváme se soudními rozhodnutími o styku biologického rodiče s dítětem (např. každou sobotu od 9 do 17 hodin). Rodič často do poslední chvíle nedá vědět, zda opravdu dorazí, dítě na něj čeká a bývá zklamáno. Někdy se děti od rodičů vracejí nešťastné, příště už k nim jít nechtějí. Je na zvážení, zda se před cestou boje (např. před předběžným opatřením) vyplatí s vlastním rodičem za vaše pracoviště mluvit, snažit se s ním spolupracovat a doprovázet ho ve vhodném chování vůči dítěti nabízením asistovaného styku.

- O setkáních výše zmíněného typu by pěstoun/prarodič (či jiný příbuzný mající děti

v péči) **měl informovat pracovníka OSPODu a ve spolupráci s ním dohodou stanovit pravidla styku rodiče s dětmi** (viz dále). Pracovník OSPODu má pravomoc v rámci správního řízení uložit služby zapsaného mediátora. Pokud je však soudní rozhodnutím o styku, rychlejší, pracovník OSPODu už takové pravomoci bohužel nemá. Můžeme jen žádat soud o úpravu styku nebo se s rodičem snažit dohodnout (pro rodiče to ale není povinné).

- V případě, že by rodič dohodnutá pravidla nedodržoval a působil dětem pravidelnou hlubokou újmu, **se může přikročit k soudnímu jednání** o zamezení styku či k soudnímu stanovení pravidel styku.
- Pokud situace nedojde do takové krajnosti, je vhodné **společné setkání** prarodiče/pěstouna, rodiče, pracovníka OSPODu a nejlépe i moderátora, na němž vznikne **dohoda o kontaktu**.
- Před takovým setkáním však doporučujeme individuálně terapeuticky pracovat s prarodičem, s dítětem a pokusit se **navázat psychologický kontakt s biologickým rodičem**. Terapeutická práce má pak podobu jako v přípravách na klíčové setkání z kapitoly Klíčové setkání – asistovaný kontakt.
- **Mluvte s oběma stranami, snažte se o nezaujatost** (*V praxi se setkáváme s pěstouny, kteří vykreslí návštěvu u rodiče v nejhorších barvách včetně domněnek o týrání dítěte. Kdybychom se nesnažili získat informace i ze strany biologického rodiče a nepozvali ho na psychologickou konzultaci, mohli bychom předčasně a neváženě žádat sociální pracovníci dítěte o zamezení styku s rodičem a nejlépe o předběžné opatření. Nenecháme-li se však emocionálně ovlivnit a pozveme-li si také biologického rodiče, často pak teprve poznáváme celou pravdu. I když kontakt s rodičem dítě rozrušuje, mnohdy ho vyhodnotíme tak, že k týrání dítěte nedochází, ale jde spíše o boj mezi pěstouny a rodičem, o jejich rozdílný přístup k dítěti. Můžete dojít i k jinému, horšímu závěru, nicméně vždy platí – snažte se zjistit informace od obou stran.*)
- Někteří rodiče žijí asociálně. Může se stát, že je **budete muset navštívit sami** – na půdě azylového domu, v kanceláři organizace pečující o lidi bez domova, na psychiatrii atd. Nečekejte, že za vámi přijdou sami a budou mít chuť spolupracovat.
- Také rozhovor s rodiči mívá terapeutický charakter. Rodič se chce ospravedlnit a ukazuje vám předešlý rodinný život z jiné strany, stěžuje si na výchovu vlastních rodičů, objevuje se zde řada nových souvislostí. V případě, **že rodiče nehodnotíte a nesoudíte, je možné získat jejich důvěru**. Na základě vzniklé důvěry pak rodič může přistoupit na **společnou dohodu s prarodičem/pěstounem o pravidlech kontaktu s dětmi**.

(Uhlířová, 2010)

Použitá literatura

Family Reunification: What the Evidence Shows. 2011. Child Welfare Information Gateway Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau . [online]. [cit. 3.12. 2013].

Dostupné z https://www.childwelfare.gov/pubs/issue_briefs/family_reunification/family_reunification.pdf

Koluchová, J., Matějček, Z. 2002. Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál.

Semerádová, M. 2012. Metodika zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou [online]. [cit. 3.12. 2013].

Dostupné z http://www.amalthea.pardubice.cz/projekty/ostatni/nrp_systemova_zmena/vystupy/0106-po-procesu-priprav/metodika-zprostredkovani-kontaktu-s-rodinou_121023.pdf.

Taplin, S. 2005. Is all contact between children in care and their birth parents 'good' contact? Research report 2005. Ashfield, Australia: Centre for Parenting & Research NSW Department of Community Services [online]. [cit. 3.12. 2013].

Dostupné z http://www.community.nsw.gov.au/DOCSWR/_assets/main/documents/research_report05-06.pdf.

Uhlířová, V. 2010. Setkávání biologického rodiče s dítětem a jeho pěstounskou rodinou. (výukový materiál vytvořený pro účely konference Asociace manželských a rodinných poradců v Hejnicích 2010). Říčany: OS Rozum a Cít.

Vodáčková, D. a kol. 2002. Krizová intervence. Praha: Portál.

Autorka, Velký vůz Sever

Veronika Uhlířová, psycholožka a psychoterapeutka

Působí v oblasti rodinného poradenství se zaměřením na ohrožené děti a mládež, spolupracuje s regionálními orgány sociálně-právní ochrany. V organizaci Velký vůz Sever, kterou vede, se snaží vzdělávat pracovníky v pomáhajících profesích a v sociálních odborech úřadů v měkkých dovednostech rozhovoru, a přispět tak především k citlivému zacházení s klienty v krizi. Ve své praxi využívá systemický přístup. Pracuje s oběma stranami klientů – s náhradními rodinami a přijatými dětmi, s biologickými rodiči, kteří se odloučili od svých dětí. Působí jako mediátorka dohod mezi vlastními i náhradními rodiči, věnuje se přípravám na asistovaný kontakt a jeho realizaci.

Velký vůz Sever

Velký vůz Sever je neziskovou organizací, která se věnuje třem oblastem činností: vzdělávání, poradenství a supervizím spojeným s metodickou činností.

Vzdělávání

- Vzdělávání pracovníků v sociální oblasti (základy komunikace, vedení rozhovoru, krizová intervence, asistované kontakty, facilitace aj.)
- Vzdělávání náhradních rodičů (řešení konfliktů a výchovných obtíží, kontakt dítěte s biologickou rodinou, zvládnání stresu aj.)
- Vzdělávání pracovníků dětských domovů a jiných ústavních zařízení (klíma ve výchovné skupině, komunikace, bezpečné přijetí dítěte do zařízení aj.)
- Vzdělávání učitelů (prevence a řešení šikany, vedení třídy, řešení obtížných situací aj.)

Poradenství

- Psychologické/terapeutické konzultace, kazuistická setkání

Supervizní a metodická činnost

- Případové, kazuistické a týmové supervize
- Tvorba metodik v sociální oblasti
- Tvorba metodik v pedagogické oblasti
- Facilitace případových konferencí
- Vedení metodických setkání klientských pracovníků

Kontakt:

www.velkyvuz-sever.cz | sever@velkyvuz.cz | Tel.: +420 777 594 441 | IČ: 75062020

Velký vůz Sever
www.velkyvuz-sever.cz

Příručka je financována z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a ze státního rozpočtu ČR.

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST**
www.esfcr.cz